

"היש משכיל דורש את א-להים?" – על היחס הראוי לדרשות חז"ל

מאת: רוני שויקה

קול קורא במדבר פנו דרך ה', ישרו בערבה מסלה לאלהינו. כל
גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו, והיה העקוב למישור והרכסים
לבקעה (ישעיהו מ:ג-ד).

"אמר רבי שמעון בן לקיש: כל מי שהוא מוציא דברי תורה ואינן ערבין על
שומעיהן ככלה שהיא עריבה לבעלה, נוח לו שלא אמרן" (מדרש שמות רבה,
פרשה מא).

בשנים האחרונות פרץ פולמוס חריף בקהילת פלטבוש סביב שאלת היחס הנכון
לדרשות חז"ל, כיצד עלינו לפרשם וכיצד עלינו ללמדם לילדינו. בתוך כדי כך,
דרש אחד מחכמי הקהילה לפני קרוב לשלוש שנים דרשה שזכתה לתהודה גדולה
ותפוצה רחבה על גבי תקליטורים אודות היחס הראוי לדרשות חז"ל, והוציא דברי
תורה שלא ערבו באוזני ונוח היה יותר אם לא היה אומרם. מכיון שיש לנושא זה,
חוץ מהחשיבות הרבה שלו עצמו, גם השלכות ישירות לדרך החינוך הראויה של
ילדי ישראל, אמרתי להעיר על דבריו, ממה שליקטתי מדברי רבותינו הגאונים
והראשונים, והבוחר יבחר.

א. ותעל הצפרדע

יפה דרש החכם שהקב"ה עשה במכות מצרים נס בתוך נס, אבל לא יפה כיון. כי
לא נמצא במדרש "נס בתוך נס" במכות מצרים אלא לענין מכת הברד, שהפסוק
אומר במפורש "ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד", ואומר על כך רש"י על פי
המדרש: "נס בתוך נס. האש והברד מעורבין, והברד מים הוא. ולעשות רצון קונם
עשו שלום ביניהם". הברד היה נס, והאש היתה נס, ואש מתלקחת בתוך הברד הרי
נס בתוך נס. אבל בשאר המכות לא נזכר כן.

רוני שויקה למד בישיבת "הר עציון" שבאלון שבות ובאוניברסיטה העברית
בירושלים. בעל תואר בוגר במדעי המחשב ותואר שני בתלמוד. בימים אלו הוא
שוקד על סיום עבודת הדוקטור שלו על ספר "הלכות גדולות", החיבור ההלכתי
המפורסם מתקופת הגאונים.

ואומנם, החכם רצה לפרש כן גם במכת הצפרדע ובמכת הערוב. במכת הצפרדע אומר רש"י: "צפרדע אחת היתה, והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים". ולענין מכת הערוב אמר החכם כי כל חיה הגיעה עם סביבת המחיה שלה, שכך הוא מפרש את הפסוק "וגם האדמה אשר הם עליה". והנה דרשה זו על הערוב אינה נמצאת לא בתלמודים ולא במדרשי האגדה. ולאחר חיפוש מצאתיה בספר מעם לועז של רבי יעקב כולי, ובמקורות לה הוא כותב 'כך שמעתי'. ואני תמה אם שמועה זו כדאית שנעקם בשבילה את הכתובים, כל שכן שנדרוש אותה ברבים כעובדה שהיתה. אולם דברי רש"י על הצפרדע מקורם במדרש, ואף כי באמת אין זה נס בתוך נס כענין שאמרו חכמים בכרד, אבל ודאי שיש כאן הגדלת הנס, ונאים הדברים לדורשם.

אלא שהחכם בקש ללמד שהדברים כפשוטם, כך היה וכך עלינו להאמין שהיה, וכך עלינו ללמד את ילדינו שהיה. והדברים קשים בעיני ואיני מצליח לרדת לסוף דעתו. הרי רש"י ממשיך מיד ואומר: **זהו מדרשו. ופשוטו יש לומר:** שרוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות". ואני נבוך עתה בפירוש דברי רש"י, שאם רש"י ע"ה האמין במדרשים, והרי ודאי שרש"י האמין במדרשים, מדוע אם כן המשיך לפרש את הפסוק על פי פשוטו? אם אכן יצאה צפרדע אחת מהיאור והתיזה נחילים, מדוע מפרש רש"י כי 'ותעל הצפרדע' הכונה לשריצת מין הצפרדע, ולא מסתפק במה שביאר שצפרדע אחת בלבד עלתה מהיאור?

חזרתי והאזנתי לדבריו של החכם, ולא מצאתי בהם תשובה לשאלתי. ואני תמה כיצד חושב החכם שעלינו ללמד את דברי רש"י לילדינו? האם עלינו לגזור את דבריו, ללמדם רק את מדרשו של הפסוק ולא ללמדם את פשוטו שמפרש רש"י? ואם ישאלו אותנו מדוע רש"י חוזר ומפרש פירוש אחר לאחר שהביא את דרשת חז"ל שבה אנו מאמינים, מה נענה להם?

ובאמת שהדברים פשוטים ומפורשים, הרי רש"י עצמו מחלק ומבחין בין מדרשו של הפסוק, לבין פשוטו. אלא שמדבריו של החכם ניכר שאינו יודע לפרש יפה את ההבדל בין דרשת חכמים לפשט הפסוק ואינו מבחין ביניהם. אנו נזקקים אם כן לבאר כוונת רש"י ולפרש מהו מדרשו של פסוק ומהו פשוטו, וכיצד יש ללמוד את מדרשי חז"ל וכיצד יש ללמוד את פשטי המקראות. ותחילה נחזור ונדון בפרטי הדרשות שהביא החכם, ונלמד אותם במקורם, ויהי נועם ה' עלינו.

והנה מקורה של הדרשה על הצפרדע שהביא רש"י בתלמוד בבלי (סנהדרין סז ע"ב): "רבי עקיבא אומר: צפרדע אחת היתה, ומלאה כל ארץ מצרים. אמר לו רבי אלעזר בן עזריה: עקיבא, מה לך אצל הגדה? כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות, צפרדע אחת היתה, שרקה להם והם באו".

עכשיו אני ממש נבוך. האם גם רבי אלעזר בן עזריה אינו מאמין במדרשים? רבי עקיבא אומר את הדרשה על הצפרדע, ולפי מה שלימד אותנו החכם הנכבד, כך בדיוק היה המעשה וזה היה הנס. אבל רבי אלעזר בן עזריה, אף על פי שהיה צעיר מרבי עקיבא, גוער בו: עקיבא, מה לך אצל הגדה? מה פתאום אתה מתחיל לדרוש דרשות? חזור לעניני הלכות נגעים ואהלות שבהם אתה חרף,

ולא בהגדה, כמו שפירש רש"י שם. והוא עצמו דורש משהו אחר לגמרי, שצפרדע אחת שרקה לכל הצפרדעים בעולם והם באו למצרים. אז מה באמת קרה שם במצרים? ומי יכריע לנו בין החכמים?

ב. פשט ודרש

ברור אם כן שהדברים אינם כמו שהחכם אמר בדרשתו. אמנם הוא מספר לנו על מה שהראה לו הרב שטיינמן מבני ברק בפירוש רבינו בחיי על התורה משם רבינו חננאל על הפסוק "ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא" (שמות יג, יז): "וכתב רבינו חננאל ז"ל: שהולכים דרך המדבר לסיבה אחרת, והיא כדי להרבות להם אותות ומופתים... וכן דרך ה' יתברך בעשותו אותות ומופתים עם הצדיקים שהוא עושה להם נס בתוך נס להגדיל האות והמופת". אלא שדברים אילו אינם עוזרים לנו כלל. וכי אפשר לחשוד בישראל כשרים שיש מי שיפקפק ביכולתו של הקב"ה לעשות כרצונו? רצונו, צפרדע אחת תתיז נחילים נחילים. רצונו, צפרדע אחת תשרוק לכל הצפרדעים. ואולי רצונו לא זה ולא זה, אלא כמו שפירש רש"י בפשוטו של פסוק, שמהיאר עלו מיליון צפרדעים אלא שהפסוק מדבר בלשון יחיד כי כוונתו למין הצפרדע. השאלה שאנו שואלים היא לא מה הקב"ה יכול לעשות, אלא כיצד לפרש את פסוקי התורה ואת מדרשי חז"ל!

וכדי לענות על זה נאמר תחילה, כי למרות שרבינו בחיי כתב מה שכתב בשם רבינו חננאל, וכך מסרו דבריו הרב שטיינמן והחכם הדורש, מקור הדברים ככל הנראה אינו ברבינו חננאל, אלא יותר קדום, והוא בפירושו של רבינו שמואל בן חופני גאון, שהיה ראש ישיבת סורא בין השנים 997-1013. רב שמואל בן חופני כתב פירוש לתורה בערבית, וחלק גדול ממנו הגיע לידינו. והנה מתברר כי חלק ניכר מהציטוטים בשם רבינו חננאל בפירוש רבינו בחיי לתורה, נמצאים מילה במילה בפירוש רב שמואל בן חופני גאון. ייתכן מאוד אם כן שמקור הדברים של רבינו בחיי הם בתרגום קדום לעברית של פירוש התורה לרב שמואל בן חופני שהיה בידי רבינו בחיי, אלא שהוא ייחסו בטעות לרבינו חננאל⁸.

תאמרו סוף סוף וכי מה הדבר משנה, יהי רבינו חננאל או רב שמואל בן חופני גאון, שניהם טובים, ואדרבה, הרי ככל שהחכם יותר קדום כך יותר טוב, כדברי החכם עצמו. אלא שעתה נפתח לנו פתח לעמוד על גישתו של בעל הדברים לדרשות חז"ל בכלל, שכן רב שמואל בן חופני כתב מבוא גדול לתלמוד, וקיצור ממנו בתרגום לעברית נעשה על ידי ר' שמואל בן חנניא שהיה נגיד קהילת מצרים במאה ה-12, ונדפס בסוף מסכת ברכות בדפוס הגמרא שלנו בטעות תחת שמו של שמואל הנגיד מספרד, כפי שהעיר על כך ר' יוסף סמברי, מרבני מצרים במאה ה-

⁸ ראה על כך במבוא של א' גרינבאום לפירוש התורה לרב שמואל בן חופני גאון, ירושלים תשל"ט, עמ' 48-51.

17, בספרו "דברי יוסף": "הרב שמואל בן חנניא הנגיד, ראש ישיבת מצרים, בעל מבוא התלמוד המכונה לשמואל הנגיד... וזה הגאון חבר ספר הנקרא מבוא התלמוד ונפטר במצרים" קצת אחרי שנת 1160 (וכן כתב הרב רפאל אהרן בן שמעון בספרו טוב מצרים, ל ע"א). והנה בספר זה, הנדפס כאמור בכל הגמרות בסוף מסכת ברכות, כותב הגאון:

"והגדה הוא כל פירוש שיבוא בתלמוד על שום ענין שלא יהיה מצווה, זו היא אגדה. ואין לך לתלמוד ממנה אלא מה שיעלה על הדעת. ויש לך לדעת, שכל מה שקיימו חז"ל הלכה בעניין מצווה, שהיא מפי משה רבינו עליו השלום שקיבל מפי הגבורה, אין לך להוסיף ממנו ולא לגרוע ממנו. אבל מה שפירשו בפסוקים – כל אחד פירש כפי מה שנזדמן לו ומה שראה בדעתו. ולפי מה שיעלה על הדעת מן הפירושים האלו לומדים אותו, והשאר אין סומכין עליהם".

הרי לנו דעתו המפורשת של רב שמואל בן חופני גאון, כפי שמסר לנו אותה ראש ישיבת מצרים במאה ה-12. דרשותיהם של חכמים בפירוש הפסוקים שאינם נוגעים לענין הלכה, לא נאמרו בכח נבואי וברוח הקודש, אלא כפי מה שנראה להם בדעתם. ואין אנו מחויבים לסמוך עליהם, אלא אם יעלו על דעתנו!

זה אם כן פירוש המחלוקת בין רבי עקיבא לרבי אלעזר בן עזריה בענין הצפרדע. שהרי כתוב אחד אומר "ותעל הצפרדע", בלשון יחיד, וכתוב אחד אומר "ושרץ היאור צפרדעים", בלשון רבים. כיצד יתקיימו שני כתובים אלו? בא רבי עקיבא ודרש מדעתו: צפרדע אחת היתה, והיו מכים אותה במקל והיא מתיזה נחילי צפרדעים. גער בו רבי אלעזר: עקיבה, מה לך אצל אגדה? עדיף שתעסוק בהלכות נגעים ואהלות. אלא צפרדע אחת עלתה ושרקה לכל הצפרדעים ובאו. וגם רבי עקיבא וגם רבי אלעזר בן עזריה לא התכוונו לפרש את הפסוק, שלפי פשוטו מדבר במין הצפרדע שעלה מהיאור כפי שפירש רש"י, אלא לדרוש אותו. ובהמשך נבאר יותר.

בכל אופן, אנו רואים ברור כי אפשר וצריך לעשות הבחנה בין הלכה ואגדה. ודברים דומים לזה, אנו מוצאים גם בדבריהם של גאונים אחרים כגון רב שרירא גאון, שעמד בראש ישיבת פומבדיתא ארבעים שנה (964-1004): "ואמר מר רב שרירא: אותם דברים היוצאים מפסוקים ונקראים מדרש ואגדה, **אומדנה** הם (השערות). ויש מהם שהוא כך... והרבה יש שאינו כן, כגון מה שאמר רבי עקיבא שהמקושש הוא צלפחד. והם הזכירו דעתו של כל אחד ואחד, ואנו "לפי שכלו יהולל איש" (כלומר: ואנו נבחר מביניהם את הדעה הנראית לנו נכונה). וכן אגדות שאמרו התלמידים, כגון רבי תנחומא ורבי אושעיא וזולתם, רובם אינו כן. ולכן אין אנו סומכים על דברי אגדה. והנכון מהם, מה שמתחזק מן השכל ומן המקרא ומדבריהם" (ספר האשכול, הלכות ס"ת). וזו גם דעתו של בנו, רב האי גאון, "אחרון הגאונים בזמן והראשון בחשיבות", שעמד בראש ישיבת פומבדיתא לאחר אביו: "רבנו האי גאון כך כתב בפירוש (מסכת) חגיגה: היו יודעים כי דברי אגדה לאו כשמועה (כלומר הלכה שעברה במסורת) הם, אלא כל אחד דורש מה

שעלה על לבו, כגון: אפשר, ויש לומר – לא דבר חתוך. לפיכך אין סומכים עליהם"².

ובאמת, הגאונים לבם היה לב אריה, הם שהעבירו לנו את התלמוד ומהם יוצאת הוראה לכל ישראל, רק הם היו יכולים לומר דברים אלו. אבל חכמי הדורות שאחריהם נתנו לנו כללים מפורטים כיצד לפרש את דרשות החכמים כך שלא יהיו מוזרים ומנוגדים לשכלנו, כמו שנבאר בהמשך.

ג. אבן שבקש לזרוק עוג

אבל לפני כן נחזור לדבריו של החכם הדורש, שהביא הלכה מהשולחן ערוך, ומקורה ברמב"ם ושאר הפוסקים שהעתיקו אותה מהגמרא: "הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל, כגון: מעבורות הים ומעבורות הירדן... ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל... מברך: שעשה נסים לאבותינו במקום הזה". הרי לפנינו הלכה, ולא אגדה, ובהתאם למה שאמרנו אי אפשר לדחות שמועה זו, ואכן כל הפוסקים העתיקו אותה הלכה למעשה.

אלא שהחכם הדורש הפליג בספור מעשה עוג על פי מה שהבין בדעתו בפשט דרשות החכמים, ואמר דברים זרים ומוזרים, שלא לפי דעת חכמינו במדרש ורבותינו פרשני המקרא רש"י ורמב"ן, כמו שנבאר.

ואלו דברי הגמרא (ברכות נד ע"ב): "אמר, מחנה ישראל כמה הוא, שלוש פרסאות. אלך ואעקור הר של שלוש פרסאות ואזרוק עליהם ואהרגם. הלך ועקר הר של שלוש פרסאות והביא אותו על ראשו. הביא הקב"ה נמלים, והם חוררו את ההר, והוא נפל על צוארו. רצה לשולפו, התארכו שיניו לכאן ולכאן ולא הצליח לשולפו... משה כמה היה? עשר אמות. לקח מקל של עשר אמות וקפץ עשר אמות והכהו בקרסולו והרגו".

באמת דברים מוזרים. אז החכם הדורש לוקח דברי חכמים כפשוטם, ועושה חשבון: ההר היה בגודל של סטייטן איילנד, ועוג, שקרסולו היה בגובה שלוש אמה, היה גבוה כ-800 רגל. באמת פלא עצום. אמנם אני תמה עליו, כיצד נעלם ממנו מה ששנינו במסכת נדה (כד ע"ב): "תניא, אבא שאול אומר, ואיתימא רבי יוחנן: קובר מתים הייתי. פעם אחת רצתי אחר צבי, ונכנסתי בקולית (עצם הירך) של מת, ורצתי אחריו שלש פרסאות, וצבי לא הגעתי וקולית לא כלתה. כשחזרתי לאחורי אמרו לי של עוג מלך הבשן היתה". הרי שעצם הירך של עוג היתה יותר משלוש פרסאות, שהם 12 מיל, שהם 24,000 אמה, שהם כ-40,000

² ראה אוצר הגאונים למסכת חגיגה, עמ' 59. ומובא גם בספר פחד יצחק לר' יצחק למפרונטי ז"ל, אות תי"ו, עמ' קיד ע"א.

רגל. ואם זה היה אורכה של עצם הירך של עוג בלבד, צא וחשב מה היה גובהו. וכיצד לא חש החכם למעט את דמותו של עוג ולהעמידה על 800 רגל בלבד?

וישנה עוד בעיה זעירה שהחכם לא התייחס אליה. הרי בתורה עצמה כתוב מה היה גודלו של עוג, בספר דברים (ג, יא): "כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים, הנה ערשו ערש ברזל הלוא היא ברבת בני עמון, תשע אמות אורכה וארבע אמות רוחבה באמת איש". התורה עצמה אומרת לנו כי מיטתו של עוג היתה באורך תשע אמות, היינו כ-15 רגל. אז כיצד עוג, בגובה של 800 רגל, ישן במיטה שאורכה 15 רגל? אולי לפנינו נס נוסף?

ובכן, יש מפרשים, כמו רשב"ם, האומרים כי הפסוק מדבר בערש בה היה ישן כשהיה תינוק. זה יכול להסביר חלק קטן מההבדל. אבל האם זה סביר להניח שעוג גדל במהלך חייו פי חמישים? מ-15 רגל ל-800 רגל?

דרך אחרת יש לרש"י ורמב"ן המפרשים "באמת איש" – באמת עוג. אבל אם כך, אז מה לימדנו הפסוק, כפי ששואל רבי אברהם אבן עזרא, שהרי אין אנו יודעים מהי אורכה של אמת עוג.

אמנם הדרך הנכונה בחשבון זה נמצאת בדברי הרמב"ם (מורה נבוכים, ח"ב פרק מ"ז):

"מה שכתבה התורה בעוג הנה ערשו ערש ברזל וגו', ערש הוא המטה, ככתוב: אף ערשנו רעננה. ואין מטתו של אדם שוה למידתו, שהרי אינה בגד שהוא לובש. אלא המטה תמיד גדולה יותר מן האדם הישן בה, והנהוג שהיא ארוכה יותר מן האדם בשליש אורכו. ואם היה אורך המטה הזאת תשע אמות, יהיה אורך הישן עליה לפי הנהוג ביחס המטות שש אמות או קצת יותר. ואומרו באמת איש, כוונתו באמת איש מבינינו, כלומר משאר האנשים, לא באמתו של עוג... הכתוב אומר אם כן שאורך עוג היה פי שניים מאורך אחד משאר האדם או קצת יותר. וזה בלי ספק חריג בין האנשים, אבל בשום פנים אינו בלתי-יתכן".

דהיינו, לפי פירוש הרמב"ם, הפסוק מדבר במטתו הרגילה של עוג, ואורכו היה כשש אמות, שהם כעשר רגל. עוג היה אם כן גבוה פי שניים מהממוצע (לפי גובה האנשים במצרים), שזה דבר פלא, אבל לא בלתי אפשרי. זו דעתו של הרמב"ם על גובהו של עוג. ואפשר להביא לו ראיה ממה שנאמר בגולית הפלשתי, שאף הוא היה מהרפאים כעוג, כפי שכתוב בדברי הימים (א כ, ד-ח, וראה פירוש רד"ק שם), ופירש רשב"ח גאון³ כי "כבר התערבו הפלשתים ברפאים, כמו שאמר (דה"י ב יד, ט) 'ופלשתים באו ויפשטו בעמק רפאים'". וגובהו של גולית נזכר בספר שמואל "שש אמות וזרת". אם כן גובהו של עוג מלך הבשן כגובה גולית הפלשתי, ששניהם היו משבט הרפאים.

אבל איך יפרש הרמב"ם את דברי הגמרא? הרי הוא עצמו פסק להלכה שהרואה אבן שבקש עוג לזרוק על ישראל מברך "שעשה נסים לאבותינו". אדם

³ פירוש התורה לרב שמואל בן חופני גאון, עמ' תקו.

בגובה של עשר רגל יכול להרים הר בגודל של סטייטן-איילנד? ולמה משה רבינו היה צריך לקפוץ בשביל להכות בקרסולו? ואם משה רבינו עצמו היה בגובה עשר אמות כדברי הגמרא, אז יוצא שהוא היה גבוה מעוג!

אמנם ברור לכל בר-דעת שכל דברי הגמרא בסיפור זה אינם כפשטם, וכל מי שמפרשם כפשטם הרי הוא מאותם אנשי הקבוצה הראשונה שהזכיר הרמב"ם בהקדמתו לפרק חלק אשר "מבינים את אגדות חז"ל כפשטם ואינם מסבירים אותם כלל, ונעשו אצלם כל הדברים הבלתי אפשריים מחוייבי המציאות. **ולא עשו כן אלא מחמת סכלותם בחכמות ורחוקם מן המדעים...** ולכן חושבים הם שאין כונת החכמים בכל מאמריהם המחוכמים אלא מה שהבינו הם ושהם כפשוטם, **ואף על פי שיש בפשט של מקצת דבריהם מן הזרות עד כדי שאם תספרנו כפשטו להמון העם, כל שכן לחכמים, היו נדהמים בכך ואומרים: איך אפשר שיהא בעולם אדם שמדמה דברים אלו וחושב שהם דברים נכונים, וכל שכן שימצאו חן בעיניו.** והרמב"ם ממשיך ואומר: "והקבוצה הזאת המסכנה, רחמנות על סכלותם, לפי שהם רוממו את החכמים לפי מחשבתם, ואינם אלא משפילים אותם בתכלית השפלות ואינם מרגישים בכך".

וכבר כתב רבי אברהם בנו של הרמב"ם בפירושו לתורה (שמות ב, ב) על אגדה זו: "מה שאמרו חכמים שמשוה רבינו עליו השלום היה מופלג בגובהו עד עשר אמות, לא אמרו כן בדרש אלא **בדרך גוזמא והפרזה**, כדי לפרש 'ויפרוש את האהל'". כלומר כיון שמשוה הקים את המשכן, וגובהו של המשכן היה עשר אמות, דרשו חכמים דרך גוזמא שגובהו של משה היה עשר אמות, ואין הדבר כך. אבל באמת ענינה של האגדה בסיפור עוג שבקש לזרוק הר על ישראל אינו כפשטו כלל, וכבר ביאר אגדה זו יפה רבנו שלמה בן אדרת (הרשב"א), שהיה תלמידו המובהק של הרמב"ן ורב כל קהילות ספרד אחריו. הרשב"א כתב חיבור מיוחד בפירושו האגדות שבתלמוד, וכאשר הגיע לאגדה זו של עוג מלך הבשן במסכת ברכות, הקדים הקדמה כללית לענין האגדות בתלמוד, ואלו דבריו:

תחילה אעירך על ענין ההגדות שבאו בתלמוד ובמדרשים. דע, כי באו מהם בלשון עמוק לסיבות רבות. כי לעתים תמצאם רומזים ענין פשוט מאוד ועם כל זה יוציאו אותו בלשון זר ועמוק מאוד, עד שיחשוב המסתכל שיש בו בענין ההוא סוד או ענין שצריך להסתירו, ואינו כן. רק כי לעיתים יוציאו אותם בלשון זר מאוד כדי לחדד בו התלמידים. ועוד, כדי לעורר עיני כסילים המטילים שיבוש בדברי חכמים בתחילת מחשבתם, בצאת פשוטי הדברים מגדר השגתם ושכלם המועט. כענין שכתוב: כי ישרים דרכי ה', וצדיקים ילכו במ פושעים יכשלו במ.

ועתה שמע כוונתם ז"ל בזו ההגדה, היינו בעקירת ההר שרצה עוג לזרוק על ישראל. דע, כי באה להם ז"ל הגדה זו מפורשת

בהגדה אחרת. אמרו במסכת נדה (סא ע"א): "ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו. מכיון שסיחון ועוג היו אחים ... מפני מה נתיירא משה מעוג ולא נתיירא מסיחון? מתשובתו של הקב"ה לאותו צדיק אתה למד מה היה בלבו. מלמד שנתיירא משה שמא תעמוד לו זכות אברהם, שנאמר, ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי, ואמר מר זה עוג שפלט מן המבול. אמר לו הקב"ה אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו". עד כאן דברי ההגדה שם.

וכבר ידעת שנמשלו האבות בדברי הנביאים להרים, שנאמר (מיכה ו, א) שמעו הרים את ריב ה' (וכן במדרש שמות רבה פרשה טו: בזכות אבותם אני גואלם, לכך כתיב מדלג על ההרים ואין הרים אלא אבות שנאמר שמעו הרים את ריב ה'), ומבואר מזה בישעיהו (נא) 'הביטו אל צור חוצבתם... הביטו אל אברהם אביכם'. וכשבאו ישראל להוריש גוים גדולים ועצומים מהם, לא בצדקתם רק מצד זכות אבות ע"ה ומשומרו את השבועה אשר נשבע להם... והיא המחשבה שחשב עוג, ואמר אחר שאין כח האומה הזאת בריבוי העם שמחניהם שלוש פרסאות, אלא מצד זכות אבותם. ואני כבר קדמתי להם בזכות אברהם. אם כן הריני עוקר את ההר ההוא מהם (כלומר זכות אברהם), ונעזר בו להופכו עליהם.

והנמלים שבאו ונקבו ההר משל לישראל שאין כוחם אלא בלשונם, וכמו שאמר המדרש "כלחוך השור – מה שור כוחו בלשונו אף ישראל כוחם בלשונם". כלומר, בתפילתם ובתחינתם עמדה להם זכות אברהם אביהם, ולא סייעה את עוג רק נתהפכה עליו, והקתה את שיניו.

ואחר ביאר, למה הוצרך לכל זה להכות אותו בקרסוליו, רוצה לומר בו, לבטל ממנו זכות פסיעות שפסע בקרסוליו בשביל אברהם. ואמרו משה כמה היה, עשר אמות – כי כן מידתו של משה רבנו ע"ה כמו שנזכרה במסכת שבת, ועל ידי כן לקח כל השיעורים בעשר, ולא שהיה צריך לכולם, אלא מפני סידור המשל. כי הוא ממשיל את עוג באדם גדול קומה מאוד עד שעקר הר של שלוש פרסאות ושמו על ראשו, על כן המשיל גובה קרסוליו לשלושים אמה. כי כן דרך המשלים לתפוס פרטים נאותים למשל ההוא שרצה בו הכתוב או החכמים. וכן מה שאמרו עקר הר והביאו על ראשו ובקש לשולפו, כל אלו דברים נאותים לסידור המשל, לא זולת זה.

זהו קיצור פירוש הרשב"א לאגדה זו במסכת ברכות, שהחכם הדורש הבין אותה כפשטה. אבל הרשב"א ביאר לנו שחכמים המשילו משל על מנת ללמד

אותנו שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה וכל מעשה, אפילו הפעוט ביותר. ולכן לולא עמדו משה וישראל בתפילה לא היו יכולים לנצח את עוג, שהיתה לו זכות פעוטה מאברהם אבינו. ודומה לזה מצאנו גם בדרשות אחרות של חכמים, כגון מאמר ר' יהושע בן לוי במסכת סוטה (מו ע"ב): "בשביל ארבעה פסיעות שליוה פרעה לאברהם, שנאמר 'ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו' (ומפרש שם רש"י: כתרגומו 'ואלויאו', כלומר וליוו אותו), נשתעבד בבניו ארבע מאות שנה".

וכבר הזכיר פירוש זה רבינו בחיי תלמידו של הרשב"א בפירושו לפרשת חוקת (במדבר כא, לד): "ומה שאמרו בפרק הרואה 'הכהו בקרסולו והרגו', ירמוז כי משה ביטל זכותו ושכר פסיעותיו, וכמו שפירש הרב הגדול מורי רבנו שלמה נטריה רחמנא בפירוש ההגדות שחיבר. נמצאת למד שלא היתה יראתו של משה רבנו ע"ה מפני כחו וגובה קומתו, אלא מזכותו. שהרי רצונו של הקב"ה אינו דבק באדם לפי הגבורה והכח, כי אם לפי הזכות, שכן אמר הכתוב: לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה, רוצה ה' את יראיו את המיחלים לחסדו" עד כאן לשון הזהב של רבינו בחיי. ואנו נוסיף שכן דרך החכמים לפרש תמיד, שלא נתיראו הצדיקים לא מכח הרשעים ולא מקומתם ולא מריבוים, אלא מזכויות שיש להם, כמו שדרשו חכמים במדרש רבה על יעקב אבינו כאשר שמע שעשו בא לקראתו וארבע מאות איש עמו: "ויירא יעקב מאוד - אמר: כל השנים הללו ישב בארץ ישראל, תאמר שהוא בא עלי מכח ישיבת ארץ ישראל? כל השנים הללו הוא כיבד את אביו, תאמר שהוא בא עלי מכח כיבוד אב ואם?".

אלא שאם כל מעשה עוג וההר לא היה ולא נברא אלא משל היה, כיצד אמרו חכמים בגמרא וכן נפסק להלכה 'הרואה אבן שבקש לזרוק עוג מברך שעשה נס לאבותינו במקום הזה?' גם על כך עונה הרשב"א שם:

"דע, כי מפני שהיה עוג גדול כח מאוד וחסון כאלונים, אע"פ שבא בזכותו של אברהם, לא נמנע מלבוא עליהם בכוחו הגדול. והיה מכין אבן אחת או אבנים גדולות לזרוק עליהם, מה שלא היה בכח אדם אחר לעשות... והרואה אותן אבנים גדולות, יכיר מהן שמאיש חזק שבכוחו לזרוק כאלו אבנים, לא היה ראוי לעם להנצל במלחמה ממנו, לולי שנעשה להם נס. ועל כן חיבו אותנו בראייתן ברכת הנס".

והרשב"א ממשיך ומביא ראיה לדבריו: "ואשר יגלה לך זה, הוא שתמצא להם בברייתא 'אבן שרצה לזרוק עוג', ובסיפור הענין קרא לו 'הר'. ואילו היתה האבן וההר דבר אחד, היה להם לומר כאן וכאן 'אבן', או כאן וכאן 'הר'. אלא שהם שני עניינים: האבן ששנויה בברייתא היא היתה אבן גדולה ממש, וההר רמז לאברהם אבינו ע"ה".

וחכמים אחרים פירשו אגדה זו בדרכים אחרות, כל אחד על פי שורש נשמתו, ראה בעין יעקב על אתר. הצד השוה ביניהם שאף אחד אינו מסכים לקבל

אגדה זו כפשוטה. וכן כתב גם הבן איש חי, הרב יוסף חיים ז"ל, בספרו בן יהוידע על אגדה זו: "מאמר זה לפי פשוטו זר מאוד. כי הר שהוא שלוש פרסאות על שלוש פרסאות, והוא מהלך שלוש שעות וחצי ויותר, אפילו עוג שהיה מן בני הנפילים **אי אפשר לו לעקור הר כזה בטבע**. ועוד, אם רצה לעקור הר גדול כזה, איך הברייתא קוראת לו אבן? הר לחוד ואבן לחוד, וכמ"ש הרשב"א ז"ל. **אלא ודאי דברים אלו אינם כפשוטם, אלא הם על דרך המשל והחידה**". והוא ממשיך ומבאר מאמר זה על דרך הקבלה. ואנו אין לנו עסק בנסתרות, אבל למדנו מדבריו מכל מקום שאי אפשר לפרש מאמר זה כפשוטו, וכדעת הרשב"א ושאר חכמים.

ד. הגבורים אשר מעולם אנשי השם

ואם החכם הדורש היה מסתפק בכך שמפרש אגדה זו כפשוטה, לא היתה לנו עליו תלונה גדולה, שלא כל אחד זוכה לעמוד על דברי חכמים. אבל הוא הוסיף שיבוש על שיבוש. ראשית, הביא את תרגום יונתן בן עוזיאל לפסוק 'ויבוא הפליט ויגד לאברם העברי', שהפליט הוא עוג שנשתייר מהמבול, וכבר הביא הרשב"א את מאמר הגמרא בזה. אמנם מה שהאריך לדבר בקדושתו של בעל התרגום שהוא לפי דעתו התנא יונתן בן עוזיאל, טעה בזה. כיון שהתנא יונתן בן עוזיאל לא תרגם אלא נביאים בלבד, כפי שאומרת הגמרא במסכת מגילה (ג ע"א): "תרגום של תורה – אונקלוס הגר אמרו. תרגום של נביאים – יונתן בן עוזיאל אמרו". והקדמונים לא הכירו תרגום זה ואלה שראו אותו מכנים אותו 'תרגום ירושלמי' או 'תרגום של ארץ ישראל' (ויש פסוקים בודדים שיש עליהם תרגום אחר, והוא הנקרא בדפוסים שלנו 'תרגום ירושלמי'). והחיד"א בספרו 'שם הגדולים' (ערך 'תרגום יונתן') כתב תחילה כי יונתן בן עוזיאל תרגם גם את התורה, אלא שתרגום נביאים אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי, ואילו תרגום התורה אמר אותו מפי עצמו. ולאחר מכן חזר בו, שראה למהר"י האגיז שכתב כי תרגום יונתן לתורה אינו ליונתן בן עוזיאל אלא הוא תרגום ירושלמי. ומצא סמך לדבריו במקומות אחרים, וכתב שיש המבקשים להוכיח כן כיון שלשונו שונה מלשון תרגום יונתן לנביאים, עיין שם. איך שלא יהיה, הוסיף החכם הדורש וחשב לפרש מי הם אותם הגיבורים שעוג נשאר מהם, ואמר דברים שאסור לאומרם כל שכן לדרוש אותם ברבים והם לא טעות בלבד אלא יש בהם גם חילול שם שמים ממש. ובמקום שיש חילול ה' אין חולקים כבוד לרב, לכן אני מעתיק את הפרשה ומפרש כל טעויותיו.

בסוף פרשת בראשית אנו קוראים:

"ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה ובנות יולדו להם: ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו: ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה: הנפילים היו בארץ בימים

ההם וגם אחרי כן אשר יבואו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם, המה הגיבורים אשר מעולם אנשי השם".

והנה החכם הדורש, למרות שבדרשתו אמר כמה וכמה פעמים שכל דבריו הם חומש עם רש"י, בחר כאן להתעלם מפירושם של רש"י ושאר המפרשים, ופירש כי בני האלהים הם מלאכים. על פי פירושו, מלאכים ירדו משמים, באו על בנות האדם, ומהם נולדו הנפילים שהם הגיבורים והם הענקים. ואחד מהם היה עוג מלך הבשן.

אבל לא כך פירשו לנו רבותינו! זה לשון רש"י: "בני האלהים – בני השרים והשופטים". וכן פירשו רמב"ן ורד"ק ואבן עזרא וכל שאר המפרשים. וכן תרגם אונקלוס 'בני רברביא' כלומר בני הגדולים. והרבה 'אלהים' יש במקרא במשמעות זו, כגון 'אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור'. ובמדרש רבה נאמר: "רבי שמעון בר יוחאי קורא להם בני הדיינים, והיה מקלל כל מי שקורא להם בני אלהים". וכן במדרש ספרי במדבר (פרשת בהעלותך, קו): "ויראו בני האלהים את בנות האדם, מה היו בני הדיינים עושים? היו אוהזים נשים מן השוק ומענים אותם". ואין ספק שכל מי שמתרגם בני האלהים 'מלאכים' הרי הוא בגדר מה שאמר רבי יהודה בגמרא (קידושין מט ע"ב) "המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי, והמוסיף עליו הרי זה מחרף ומגדף". ואני תמה על החכם שלא חס על כבוד קונו, ולא חש לכל דברי רבותינו, ואמר מה שאמר. ודאי שאם רבי שמעון בר יוחאי היה נוכח בדרשה זו, היה עומד על שתי רגליו ומשתק את הדורש בנויפה. ולמרות שהדבר פשוט ואין צורך להאריך בו, אזכיר מה שכתב רב סעדיה גאון בפירושו לתורה על זה: "והסוברים ש'המה הגיבורים' הם אותם שבאו מזרע הנפילים ומכאן ראייה שהם מלאכים, אין הדבר כדעתם. ולא אמר הנפילים היו בארץ אלא מפני שהאריכו ימים הרבה. כי ידוע שמידת חייו של כל אחד תלוי במידת הכח שיש בו, והיות והם האריכו ימים פי עשר מאריכות ימינו, מתחייב שכוחם היה פי עשר גם כן. ולפיכך אמר בהם: המה הגבורים אנשי השם. וכל מה שנאמר בשלושת הפסוקים הבאים מוכיח שבני האלהים הם אנשים, לא דבר אחר. שכן כתוב 'וירא ה' כי רבה רעת האדם', ולא אמר 'ורעת בני האלהים'. ואמר 'וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ' ולא אמר 'את בני האלהים'. ואמר 'אמחה את האדם אשר בראתי', ולא אמר 'ואת בני האלהים מן השמים'. אלו דברי רב סעדיה גאון כאן וראיתו, שאם בני האלהים הם המלאכים, אז אם המלאכים חטאו מדוע ה' העניש את בני האדם? אבל לבד מהקושי העניני, עצם המחשבה שמדובר במלאכים שירדו מהשמים ובאו על בנות האדם היא זרה ומוזרה ליהדות, ומתאימה יותר לאגדות האליליות של היוונים והרומים הקדומים, ולא כאלה חלק ישראל. חס ושלום, ישתקע הדבר ולא יאמר. אלו הרעיונות עליהם נחנך את ילדינו? זו היא אמונת הייחוד שננחיל להם?

ואמנם החכם הדורש חשב להביא ראייה מפורשת לפירוש זה מספר איוב שנאמר שם "ויהי היום ויבואו בני האלהים להתייצב על ה', ויבוא גם השטן

בתוכם". ולא נכחד שאמנם יש שפירשו שם כי הכונה למלאכים, ואולי אפשר לפרש כן אם נאמר כי ספר איוב כולו לא היה ולא נברא אלא משל היה, כדעת אחד מחכמי הגמרא (בבא בתרא טו ע"א). אבל רבינו סעדיה גאון האריך בפירושו לספר איוב לדחות פירוש זה והראה לנו את הדרך הנכונה בפירוש הענין. ואם כדברי החכם עצמו The older the better, אז זהו הפירוש הקדום והטוב ביותר לספר איוב שנוכל למצוא, מלבד מאמרי חז"ל במדרשים שאין כל אחד זוכה לרדת לסוף דעתם. נעתיק אם כן מספר קטעים מפירוש רב סעדיה גאון לאיוב המתאימים לענייננו:

תרגמתי בני האלהים – "נכבדי ה'", כעין אומרו 'בנים אתם לה' אלהיכם', ואמר 'בני בכורי ישראל', וכל הדומה לכך. והיה לאותם הנכבדים ימים שמתקבצים בהם לעבודת ה' ולתפילה במקום מיוחד בימים מיוחדים... אבל השטן הוא באמת אחד מבני האדם, כעין מאמר הכתוב "ויקם ה' שטן לשלמה את הדד האדומי" (מלכים א יא, יד), ואמר עוד "ויקם אלהים לו שטן את רזון בן אלידע" (מלכים א יא, כג), ושני אלה בני אדם... ומשימושי מילה זו שהיא נאמרת על בני אדם האויבים זה את זה במקומות רבים במקרא, לא אספרם... והנה על פי דבר זה וכדומה לו יהיה השטן הזה אדם.

וכבר הגיע אלי פירוש אחד מהחיצונים (כלומר מינים) שחלק בזה עד שדימה כי השטן הזה מלאך, ושהקנאה והתחרות אפשרי שיהו בפועל אצל המלאכים כפי שטעה בפרשת איוב וקנאת השטן בו. וראה שלא תהא שיטתו שלמה אם לא יאמר שהמלאכים אוכלים ושותים, ולכן סתם פרצת שיטתו ואיפשר זאת. ושוב ראה עוד כי בהניח זה יתחייב להניח להם גם התשמיש, ולכן הניח גם את זה. וטען כי פרשת ויראו בני האלהים הם המלאכים, שבאו ביאות אסורות בנופלם מן השמים ונעשו כבני אדם. ולא השאיר תועבה ולא מגרעת שלא תיאר בה את המלאכים, כל זה בהתאם לשיטתו, ובדה את כל הזריות הגדולות הללו בגלל חוסר ידיעתו פירושי המילים בשפה, והנני מבאר טעותו בכל מה שחשב בעזרת ה'.

כאן ממשיך רס"ג ומבאר באריכות את ענין השטן בספר איוב, ולאחר מכן את ענין בני האלהים בספר בראשית, שהכוונה לבני הגדולים שבאו על בנות העם באונס, וכפי שביאר בפירוש התורה שהעתקנו לעיל. ואין צורך להאריך יותר. אמנם, מצאנו במדרש פרקי דרבי אליעזר, שדורש את הפסוקים בבראשית על מלאכים שנפלו משמים. וכבר הזכיר מדרש זה הרד"ק, וכתב "ודרש עזא ועזאל רחוק", ולא הזכיר ממנו יותר. גם הרמב"ן הזכיר בסוף פירושו מדרש זה וכתב עליו: "אבל המדרש אשר לרבי אליעזר הגדול בפרקיו, על המלאכים

על היחס הראוי לדרשות חז"ל : כה

שנפלו ממקום קדושתם מן השמים, והוזכר בגמרא במסכת יומא, הוא הנאות בלשון הכתוב יותר מן הכל, **אלא שיש צורך להאריך בסוד הענין ההוא** וסתם הדברים ולא פירש.

אבל החכם הדורש בחר להשליך את כל דברי חכמים במדרש וכל דברי רבותינו המפרשים, ולאחוז את דרשת פרקי דרבי אליעזר ולדרוש אותה כפשטה, וללמד אותה לילדים קטנים, ולא שם לכו לדברי הרמב"ן המעיד כי יש בה סוד שצריך להאריך בו הרבה!

ובתלמוד ירושלמי הזהירו שלא ללמד אגדה לקטנים ולהמון העם, במסכת פסחים פ"ה ה"ג: "רבי שמלאי בא אל רבי יונתן. אמר לו למדני אגדה. אמר לו מסורת בידי מאבותי שלא ללמד אגדה לא לבבלי ולא לדרומי, שהם גסי רוח ומעוטי תורה". ובמסכת עבודה זרה פ"ב ה"ז: "בשעה שהתלמידים קטנים כבוש לפניהם דברי תורה, הגדילו גלה להם רזי תורה". ובספר חסידים כתב (סי' רצז) "אין מגלים אגדה תמוהה לקטנים פן יאמרו אין בה ממש, וכן לעמי הארץ שלא יאמינו, וכן לכל מלעיגים עליהם". וכתב על זה החיד"א "אני בעוניי דבר זה קיימתיו מסברא כשהלכתי בשליחות מצוה, ועל כיוצא בזה שנינו: חכמים הזהירו בדבריהם". הרי שאין דורשים באגדות תמוהות לפני קטנים ועמי הארץ, שהם עלולים לפרש את דברי חכמים וחידותם כפשוטם ממש, ומה נעשה והחכם הדורש אוהז במידה זו ממש.

ה. כל שלא חס על כבוד קונו, ראוי לו שלא בא לעולם

וכל זה אירע לו מפני שלא שם לבו לכללים מפורסמים בלימוד האגדה ודרשות החכמים, ממה שהורו רבותינו גאוני עולם, וראשון להם מורנו ורבינו רבי משה בן מיימון ז"ל, בהקדמתו לפירוש המשנה, ובהקדמה לפרק חלק, ובמקומות רבים אחרים באגרותיו. ואחריו בנו רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל, במאמרו על דרשות חז"ל, הנדפס בראש ספר עין יעקב.

ותחילה נאמר, שדברי חכמים בכל דרשותיהם שאינם לענין הלכה, אינם דברי קבלה, אלא דברים שדרשו מרוחב דעתם. וכבר העתקנו למעלה דברי הגאונים בזה, וכן הזהיר רבינו אברהם בן הרמב"ם: "ולא יעלה על דעתך שכל דרש בפסוק מן הפסוקים כאשר יאמין מי שלא הגיע לדעת אמיתית, שאומרים שזה קבלה בידם כעיקר התורה והקבלות, אין הדבר כן. אך דע כי פירוש לפסוקים שאינם תלויים בעיקר מעיקרי הדת ולא בדין מדיני התורה, שאינם קבלה בידם. אבל יש מהם לפי הכרעת הדעת, ויש מהם דברים הנאים ומתקבלים על דרך מחמדי השיר". ומכיון שדברים אלו תלויים בשיקול הדעת, לכן אין בהם הכרעה כדברי אחד החכמים, וכפי שכתב הרמב"ם בפירושו למשנה כמה פעמים, כגון במסכת סנהדרין פ"י ה"ג: "כל מחלוקת שתהיה בין החכמים ואינה תלויה במעשה, אלא קביעת סברא בלבד, אין מקום לפסוק הלכה כאחד מהם". וכיוצא בזה כתב

בסוף חיבורו הגדול משנה תורה לענין ימות המשיח: "גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו אלא לפי הכרע הפסוקים, ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו".
 ואדם שאינו משגיח בשכלו ומבטלו, עליו אומרת המשנה (חגיגה ב, א) "כל שלא חס על כבוד קונו, ראוי לו שלא בא לעולם". וכפי שמפרש הרמב"ם שם "הכונה בזה מי שלא חס על שכלו, כי השכל הוא כבוד ה'". ובאגרתו לחכמי מונטפלייר על גזירת הכוכבים, כותב הרמב"ם: "וכן אין ראוי לאדם להניח דברים של דעת ושכבר נתאמתו בראיות, וינער כפיו מהם, ויתלה בדברי יחיד מן החכמים, שאפשר שנתעלם ממנו דבר, או שיש באותם הדברים רמז, או אמרן לפי שעה ומעשה שהיו לפניו. הלוא תדעו שהרי כמה פסוקים מן התורה הקדושה אינם כפשטם. ולפי שנודע בראיות של דעת שאי אפשר שיהיה הדבר כפשוטו, תרגמו המתרגם תרגום שהדעת סובלת. **ולעולם לא ישליך האדם דעתו אחריו, שהענינים לפנים הם ולא לאחור**". והוא מסיים: "וכבר הגדתי לכם כל לבי בדבר זה".

ובהקדמה לפרק חלק מחלק הרמב"ם את בני האדם לשלוש כתות לפי יחסם אל דברי חז"ל:

"הכת הראשונה, והיא רוב אשר נפגשתי עמהם ואשר ראיתי חיבוריהם ואשר שמעתי עליהם, מבינים אותם כפשטם, ואינם מסבירים אותם כלל. ונעשו אצלם כל הנמנעות מחוייבי המציאות. ולא עשו כן אלא מחמת סכלותם בחכמות וריחוקם מן המדעים" וכו', כפי שהעתקנו למעלה.

"והכת השנייה, גם הם רבים. והם אותם שראו דברי חכמים או שמעום, והבינום כפשטם. וחשבו שאין כוונת חכמים בכך אלא משמעות פשטי הדברים, ולכן זלזלו בו וגנוהו וחשבו למוזר מה שאינו מוזר, וילעיגו על דברי חכמים לעיתים קרובות, וחושבים שהם יותר נבונים מהם ויותר זכי הרעיון, ושהם עליהם השלום פתיים חסרי דעת סכלים בכל המציאות ואינם משיגים שום דבר כלל... והם יותר סכלים מן הכת הראשונה ויותר פתיים".

"והכת השלישית, והם חי' מעטים מאוד... והם האנשים שנתבררה אצלם גדולת החכמים וטוב תבונתם במה שנמצא בכלל דבריהם... וגם נתברר אצלם מניעת הנמנעות ומציאות מחוייב המציאות, וידעו שהם ע"ה לא דברו דברי הבאי, ונתברר אצלם שיש בדבריהם פשט וסוד, ושכל מה שאמרו מדברים שהם בלתי אפשריים אין דבריהם בכך אלא על דרך החידה והמשל".

ואף אם הכת השנייה יותר סכלים מן הראשונים, הרי דוקא הכת הראשונה גורמת לנזק הרבה יותר גדול, כפי שמתאר הרמב"ם שם:

"והכת הזו (הראשונה) רחמנות על סכלותם, לפי שהם רוממו את החכמים לפי מחשבתם, ואינם אלא משפילים אותם בתכלית השפלות ואינם מרגישים בכך. וחי' ה' כי הכת הזו **מאבדים הדר התורה ומחשיכים זוהרה, ועושים תורת ה' בהפך המכוון בה**. לפי שה' אמר על חכמת תורתו "אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה", והכת הזו דורשים מפשטי דברי חכמים דברים אשר אם ישמעום העמים יאמרו רק עם סכל ונבל הגוי הקטן הזה. **והרבה שעושים כן הדרשנים המסבירים לעם מה שאינם**

על היחס הראוי לדרשות חז"ל : כז

מבינים הם עצמם, ומי יתן ושתקו כיון שאינם מבינים. מי יתן החרש תחרישון ותהי לכם לחכמה. או היה להם לומר אין אנו יודעים מה רצו חכמים לומר בדברים אלו ומה פירושם. אבל הם חושבים שהבינו, ומעמידים את עצמם להסביר לעם לפי מה שהבינו הם עצמם, לא מה שכיוונו חכמים. **ודורשים לפני ההמון בדרשות מסכת ברכות ופרק חלק וזולתם כפשוטם מלה במלה.**

אבל ביחס לאנשי הכת השניה כתב הרמב"ם בפתיחה למורה נבוכים, כי מי שמפרש את דרשות חכמים כפשוטם ולכן "תהיה לו מחשבה רעה על האומר ויחשבהו לסכל – אין בכך הרס יסודות האמונה". ברור אם כן שעדיף פי כמה להשאיר את האנשים מהכת השניה במחשבתם הלא נכונה, מאשר לדרוש להם שחובה להאמין בכל דרשות חז"ל כפשוטם כפי שעושים הדרשנים מהכת הראשונה, והחכם הדורש ביניהם.

ועתה יתברר לאותו חכם מה מטריד אותנו ושכמותנו, שהוא חוזר ושואל בסוף דבריו פעם אחר פעם: מה מטריד אתכם? מה מפריע לכם? זה הדבר שמטריד אותנו, ועל זה אנו בוכים: על ביזיון התורה, על ביזיון החכמים שהדורש ייחס להם דברי הבלים שלא עלו בדעתם, על ביזיון החכמה היקרה והשכל שהקב"ה הבדיל בו את בני האדם מהבהמה, על שהתקיימו בנו דברי הנביא: "ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבونی תסתתר" (ישעיהו כט, יד). על כל אלה אנו בוכים, נגד זה אנו מתקוממים, זה מה שמפריע לנו ומטריד אותנו. יהי רצון ויתקיימו בנו דברי הנחמה "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" במהרה בימינו אמן. ❧